

Сич О. А.,

к.е.н., доцент Інституту підприємництва та перспективних технологій при Національному університеті "Львівська політехніка"

АНАЛІЗ ДОХОДІВ ГРОМАДЯН У КОНТЕКСТІ ЗМІННОГО ЕКОНОМІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА

У статті розглянуто динаміку та структуру доходів населення, оцінено вплив кваліфікації, продуктивності праці, інтеграційних процесів на зміну доходів у майбутньому, запропоновано кроки до вдосконалення системи формування доходів населення в Україні.

This article deals with dynamic and structure of income, the influence of skills and productivity, integration process on the future changes in income are discussed. Steps to improvement Ukrainian system of payment for work are given.

Постановка проблеми. Досліджуючи питання прибуткового оподаткування фізичних осіб, науковці стикаються з цілим пластом проблем, пов'язаних з доходами населення, які є базою та джерелом сплати прибуткового податку. Як зазначалось у попередніх працях [1], реформування податкової системи повинне проводитись синхронно з упорядкуванням та оптимізацією системи державних видатків і вирішенням важливих питань, що стосуються доходів громадян. Цей процес повинен торкнутись підвищення вартості робочої сили; наближення розміру мінімальної заробітної плати до рівня середньої зарплати; запровадження мінімальної погодинної заробітної плати; здійснення оплати праці працівників бюджетної сфери на основі Єдиної тарифної сітки, виходячи з тарифу I розряду на рівні законодавчо встановленої мінімальної заробітної плати; розроблення та запровадження державних мінімальних соціальних стандартів; перехід від системи соціального захисту, що ґрунтується на наданні пільг, до політики підвищення доходів та надання державної допомоги соціально вразливим верствам населення залежно від їх матеріального стану.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Постійний моніторинг рівня номінальної та реальної зарплат здійснюється

Державним комітетом статистики, Міністерствами економіки, праці, комітетами Верховної Ради. Останні офіційні дані свідчать про зростання заробітної плати, як мінімальної, так і середньої, зменшення безробіття, імовірну появу нових робочих місць у зв'язку зі вступом України у СОТ тощо.

Фахівці Інституту економічних досліджень та політичних консультацій прогнозують, що бізнес в Україні розвиватиметься високими темпами. Так, валове нагромадження основного капіталу зросло за 2007 рік на 23 % – це найвищий показник за період з 1991 року. Такі високі темпи інвестування свідчать про те, що підприємці бачать хороші перспективи розвитку своїх підприємств, додатковим стимулом розвитку бізнесу є підготовка до Євро – 2012. У той же час перешкоджає розвивати бізнес недосконалість регуляторного середовища, недостатня передбачуваність державних рішень, дефіцит якісної інфраструктури, а також нова проблема – брак робочої сили [2].

За даними Держкомстату, у 2007 році середня заробітна плата становила 1 351 грн. (для порівняння, у Росії середня зарплата становить 500 доларів США, а в Україні – 300). Реальна заробітна плата постійно зростає і наближається до прожиткового мінімуму. Найвищі заробітні плати у фінансовій сфері – 3 676 грн., авіації – 3 278 грн., у сфері нерухомості – 2 607 грн. [3]. З цих даних випливають суми податкових надходжень з ПДФО, які відображають зростання надходжень по цьому податку на 50% у 2007 році у порівнянні з 2006 роком. Прогноз по ПДФО на 2008 рік складає 47,8 млрд. грн. [4].

Цілі статті. На нашу думку, оптимістичні перспективи мають зворотній бік – номінальне підвищення виплат відбувається на тлі зростання інфляції, недосконалої структури доходів, низької продуктивності та кваліфікації працюючих, а також ймовірності негативних наслідків вступу в СОТ. Тому необхідно проаналізувати вплив нових економічних факторів та умов на структуру та динаміку доходів населення України.

Викладення основного матеріалу. Зосередивши увагу на джерелах формування доходів українців, ми бачимо, що зарплата становить близько 43% доходів, у той же час як соціальні допомоги та інші державні виплати населенню забезпечують 38% їх доходів (див. таблицю 1).

Це говорить про низький та недостатній рівень оплати праці в державі, коли соціальні виплати становлять більше третини доходу. Крім того, значною є сума отриманих фізичними особами позик – понад 12% доходів. Підтвердженням є і друга половина таблиці, що характеризує структуру витрат – у ній

споживання становить 80%, а чисті заощадження тільки 9%, решта – податки та обов’язкові внески. Наведені дані дозволяють розрахувати ще один важливий показник – фактичну ставку прибуткового податку з доходів громадян – шляхом ділення сум сплачених податків на суму заробітної плати – одержуємо 13,3% (при законодавчо встановленій 15%). В загальному, частка ПДФО та внесків на соцстрах становить 16,6% зарплати.

*Таблиця 1.
Доходи та витрати населення України
за січень – грудень 2007 року*

	Млн. грн.	У % до під- сумку		Млн. грн.	У % до підсумку
Доходи	625868	100,0	Витрати та заощадження	625868	100,0
Заробітна плата	267442	42,7	Придбання товарів та послуг	502359	80,3
Прибуток та змішаний дохід	99220	15,9	Доходи від власності (сплачені)	16876	2,7
Доходи від власності (одержані)	21561	3,4	Поточні податки на доходи, майно та інші сплачені поточні трансферти у т.ч.:	48783	7,8
Соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти	237645	38,0	-поточні податки на доходи, майно тощо	35593	5,7
У тому числі:			-внески на соціальне страхування	8671	1,4
– соціальні допомоги	131191	21,0	Інші поточні трансферти	4519	0,7

– інші поточні трансферти	15928	2,5	Нагромадження нефінансових активів	9264	1,5
– соціальні трансферти в натурі	90526	14,5	Приріст фінансових активів, в т.ч.	48586	7,7
			-приріст грошових вкладів та заощаджень в цінних паперах	91489	14,6
			-заощадження в іноземній валюті	19909	3,2
			-позики, одержані за виключенням погашених	-77056	-12,3

Джерело [3].

У 2007 році темпи зростання рівнів номінальної та реальної заробітної плати перевищили темпи зростання ВВП (107,9%), середньомісячна номінальна заробітна плата перевищила в 2,2 раза розмір прожиткового мінімуму. Це обумовлено активною соціальною політикою держави, легалізацією доходів від трудової діяльності, а також зменшенням обсягів неповної зайнятості. Однак державна політика у сфері оплати праці орієнтується на низькооплачувані верстви населення і реалізується передусім шляхом підвищення мінімального розміру заробітної плати, а таких заходів недостатньо для формування ефективної системи оплати праці. За кордоном, наприклад, мінімальну зарплату не прив'язують до прожиткового мінімуму, а до середньої зарплати – у США мінімальна зарплата не може бути меншою ніж 50% середньої (Міжнародна організація праці рекомендує цей показник на рівні 60%).

Диференціація розміру заробітної плати в Україні визначається видом економічної діяльності. Найбільш оплачуваними є працівники авіаційного транспорту та фінансових установ, у яких розмір заробітної плати у 2007 році був у 2 рази вищим за середній по економіці. Серед промислових видів діяльності на

підприємствах з добування паливно-енергетичних корисних копалин, металургійного виробництва та виробництва коксу, продуктів нафтопереробки рівень оплати праці у 1,5–1,6 раза перевищив середній по країні. Разом з тим рівень оплати праці працюючих у закладах освіти та охорони здоров'я залишається на третину нижчим за середній показник по економіці. В цілому кожен четвертий працівник цієї сфери отримує заробітну плату на рівні прожиткового мінімуму для працездатної особи.

Також, при збереженні постійно високих темпів приросту, значно нижчою залишається заробітна плата працівників сільськогосподарства, рибальства, виробництва текстилю, одягу та виробів зі шкіри. Надмірна диференціація розмірів заробітної плати за видами економічної діяльності підприємств є головним чинником регіональної диференціації. Найвищу заробітну плату традиційно отримують працівники підприємств м. Києва та регіонів, де сконцентровані підприємства гірничо-металургійного комплексу, найнижчу – у західних та поліських регіонах.

Останніми роками спостерігається позитивна тенденція скорочення низькооплачуваних і зростання частки середньо- та високооплачуваних працівників (див. рис. 1). Якщо у 2006 році нараховану заробітну плату понад 1000 грн. мали 39,2% працівників, то у 2007 році майже половина (48,1%).

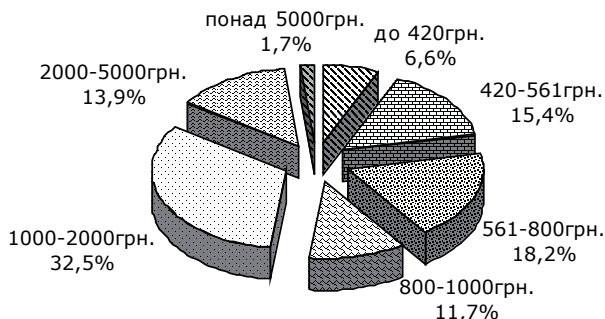

Рис. 1. Розподіл кількості найманих працівників за розмірами номінальної заробітної плати, нарахованої за червень 2007 року

Розподіл працівників за розмірами заробітної плати свідчить, з одного боку, про наявність значної міжгалузевої диференціації, а з другого – про відсутність залежності розміру зарплати від професійно-кваліфікаційного рівня працівників як у сфері послуг, так і виробництва. Таким чином, в економіці України рівень заробітної плати практично визначається належністю до певної сфери економічної діяльності, а не формується під впливом загальноновизнаних світовою практикою чинників, якими є кількість, якість та результати праці. І як наслідок, вартість робочої сили у видах діяльності, які забезпечують надання соціально важливих послуг, залишається низькою.

Поняття розміру оплати праці нерозривно пов'язане з показником продуктивності праці. За цими (даними) показниками стоять важливі макроекономічні та соціальні проблеми. За 2000–2006 роки, коли після десятиліття спаду економіка України почала зростати, фізичний обсяг ВВП збільшився на 55%, а чисельність зайнятих – лише на 2,75%. Виходить, що суспільна продуктивність праці за ці роки підвищилася в 1,51 раза й за рахунок її збільшення було отримано 95% приросту ВВП. Однак, коли середньорічні темпи приросту продуктивності праці за 2000–2006 роки становили 7,2% – темпи приросту середньорічної реальної заробітної плати – аж 19,2%, тобто в 2,7 раза більше. Отже, існує невідповідність між найважливішими макропоказниками, у той час як реальна зарплата в принципі не може зростати швидше, ніж продуктивність праці. А продуктивність праці в Україні, за оцінками Мінекономіки, становить лише 30% продуктивності праці в країнах Євросоюзу [5].

Важливе питання, на яке необхідно звертати увагу, – кваліфікація працівників. Часто керівникам підприємств доводиться наймати людей, яким бракує освіти і навичок – відповідно на це витрачаються гроші і час на навчання. Однак такі кошти не витрачаються намарне. Як свідчить світовий досвід, на курсах перепідготовки і підвищення кваліфікації, які слід обов'язково прослухати кожні два-три роки, працівники досягають останні досягнення науки та новітні технологічні розробки підприємства. Процес корпоративного навчання і перекваліфікації робітників, до якого зазвичай залучаються університети та коледжі, відіграють велику роль у підтриманні високої інтелектуальної активності кваліфікованих кадрів [6]. На наш погляд, українська система освіти в принципі готова до союзу з виробництвом.

На подібне навчання підприємницький сектор у розвинутих країнах витрачає зазвичай такі самі обсяги коштів, як дер-

жава — на шкільну і вузівську освіту. В Україні такий механізм фінансування також цілком можливий, якщо за прикладом західних країн скасувати оподаткування з прибутку, що спрямовується на розвиток виробництва і трудових ресурсів.

На особливу увагу заслуговує той факт, що на Заході одним із важливих складових політики інтелектуалізації трудової діяльності є принцип залежності заробітної плати від рівня освіти і кваліфікації. В Україні, навпаки, існують недопустимі відхилення в оплаті праці не на користь кваліфікованої діяльності, заробітна плата не виконує стимулюючої функції, зростають нетрудові доходи.

Комплексне дослідження "Проект аналізу економічних наслідків вступу України до СОТ", що було проведене консорціумом Інституту економічних досліджень та політичних консультацій разом з науково-дослідними організаціями Данії та Німеччини, дало ряд оптимістичних прогнозів щодо ефекту від входу України до світового торговельного клубу [2].

Так, найбільшою мірою вступ України до СОТ вплине на рівень заробітної плати працівників (+5,7%), зросте обсяг споживання. І хоча в середньому споживачі стануть більш заможними зі вступом України до СОТ, існують важливі причини для занепокоєння. Результати моделювання показують, що доходи бідних сільських домогосподарств зростають найповільніше, а доходи сільських домогосподарств у підсумку не наближаються до середніх по країні. Зі вступом до СОТ це відставання може навіть посилитися. Звичайно, сам вступ до СОТ не є причиною бідності у сільських районах, однак він все ж залишається надзвичайно важливим аргументом на користь здійснення структурних змін на селі. Це, своєю чергою, потребує розробки концепції розвитку, яка фокусувалася б не лише на сприянні розвитку сільського господарства як галузі, а на розвитку сільських районів у загальному. Основними недоліками вступу до СОТ є те, що через конкуренцію певні підприємства збанкрутують, отже, звільнять працівників, люди не отримають зарплату, бюджет — податкових надходжень. Зросте рівень безробіття, з'явиться економічна та соціальна нестабільність, а також ризик наповнюваності бюджету.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На основі проведеного аналізу можна стверджувати, що процес формування доходів населення України має ряд диспропорцій, а також зовнішніх чинників, які суттєво впливають на їх величину та структуру. Державні кроки до збільшення доходів та оптимізації системи оплати праці повинні стосуватись обчис-

лення показників продуктивності праці в розрізі галузей та економіки в цілому та врахування їх при встановленні заробітної плати; впровадження заходів з підвищення продуктивності праці та кваліфікації працездатного населення, зокрема податкове стимулювання працедавців здійснювати перепідготовку кадрів, інвестувати у розвиток трудового потенціалу; захисту економічно вразливих галузей народного господарства при вступі України до СОТ, запобігання звільненню працівників; встановлення податкової соціальної пільги у розмірі, що відповідає прожитковому мінімуму; зменшення соціальних виплат населенню на фоні обґрунтованого зростання оплати праці.

Література

1. Сич О.А. Удосконалення організації оподаткування доходів фізичних осіб// Вісник НУ "Львівська політехніка". Менеджмент і підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – Львів. 2007. – С.129
2. Бураковський І., Мовчан В., Фердинанд П. Аналіз економічних наслідків вступу України до СОТ// www.ier.kiev.ua/Ukraine/WP/2005/wp2005_ukr.cgi
3. Доходи та витрати населення України за січень – грудень 2007 року. Держкомстат України-2008 р.//www.ukrstat.gov.ua/
4. Огляд та прогноз податкових надходжень України. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. – №2(6) грудень 2007р. – С. 4
5. Ревенко А. Забута продуктивність праці//Дзеркало тижня. – №10(689). – 15-21 березня 2008року//www.dt.ua/
6. Біляцький С., Мірошніченко Т., Хахлюк А. Трудові ресурси нового типу (досвід розвинутих країн для України)// Економічний Часопис – XXI – №1-2'2006.
7. <http://www.soskin.info/ea.php>